

**ИЗВЕШТАЈ ЗА СПРОВЕДЕНИ АКТИВНОСТИ И ОСТВАРЕНИ
РЕЗУЛТАТИ СОГЛАСНО ПРОГРАМАТА ЗА ЗАШТИТА НА
НАСЕЛЕНИЕТО ОД ХИВ ВО РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА
за 2019 ГОДИНА**

Институт за јавно здравје

Април, 2020 година

Содржина

Вовед	3
I. Состојба со ХИВ во Р.С. Македонија	4
I.1 Кумулативни Податоци	4
II. Постигнати резултати и спроведени активности согласно Програмата за заштита на населението од ХИВ за 2019 година	12
II.1. Превенција на ХИВ кај клучни популации	12
Лица кои инјектираат дроги (ЛИД).....	13
Сексуални работници и работнички (СР)	14
Мажи кои имаат секс со мажи (МСМ).....	15
Психосоцијална поддршка и врсничка едукација.....	16
Програма за ХИВ тестирање кај клучни популации	17
II.2. Активности за ХИВ тестирање и едукација кај општа популација	18
II.3 Стадиум на дијагноза, третман и грижа за лица кои живеат со ХИВ во 2019	21
Стадиум на инфекцијата со ХИВ во момент кога за прв пат е поставена дијагноза	21
Каскада на грижата за ХИВ	22
Заклучоци	24
Препораки	25

Вовед

Покрај заложбите на Здружената програма на Обединетите нации за ХИВ и СИДА (УНАИДС) за ставање крај на епидемијата до 2030 година, епидемијата на ХИВ сè уште претставува еден од водечките јавно-здравствени проблеми во светот. Досега 32 милиони лица починале поради причини поврзани со ХИВ/СИДА од кои 770.000 лица починале во 2018 година. Се проценува дека приближно 37,9 милиони лица живеат со ХИВ од кои 1,7 милиони заболеле во 2018. Се проценува дека 50% од лицата кои живеат со ХИВ примале антиретровирусна терапија (АРТ) [1].

ХИВ не ги засега сите региони подеднакво, најголемиот дел од случаите се во земјите со низок и среден приход, а приближно 64% од случаите се во регионот на Супсахарска Африка. Спротивно, во земјите од Централна, Западна Европа и Северна Америка живеат само 6,3% (2,3 милиони) од ХИВ позитивните лица.

ХИВ е водечка причина за смрт од инфективни болести, проценето е дека починале 39 милиони лица откако е пријавен првиот случај во 1981 година. Сепак, поради значително подобрената достапност на антиретровирусната терапија (АРТ) бројот на смртни случаи во 2016 (1 милион) е намален за 48% споредено со пикот во 2005 година (1.9 милиони).

Иако се регистрира тенденција на намалување на бројот на нови ХИВ инфекции, темпото на намалување е премногу бавно за да се постигне целта договорена на Генералното собрание на Обединетите Нации во 2016: помалку од 500 000 нови инфекции до 2020 година.

Дополнително трендовите за новите ХИВ инфекции не се еднакви во сите региони, иако во најголем дел од светот се бележи пад во бројот на нови ХИВ инфекции, во Источна Европа и Централна Азија годишниот број на нови инфекции е зголемен за високи 60%.

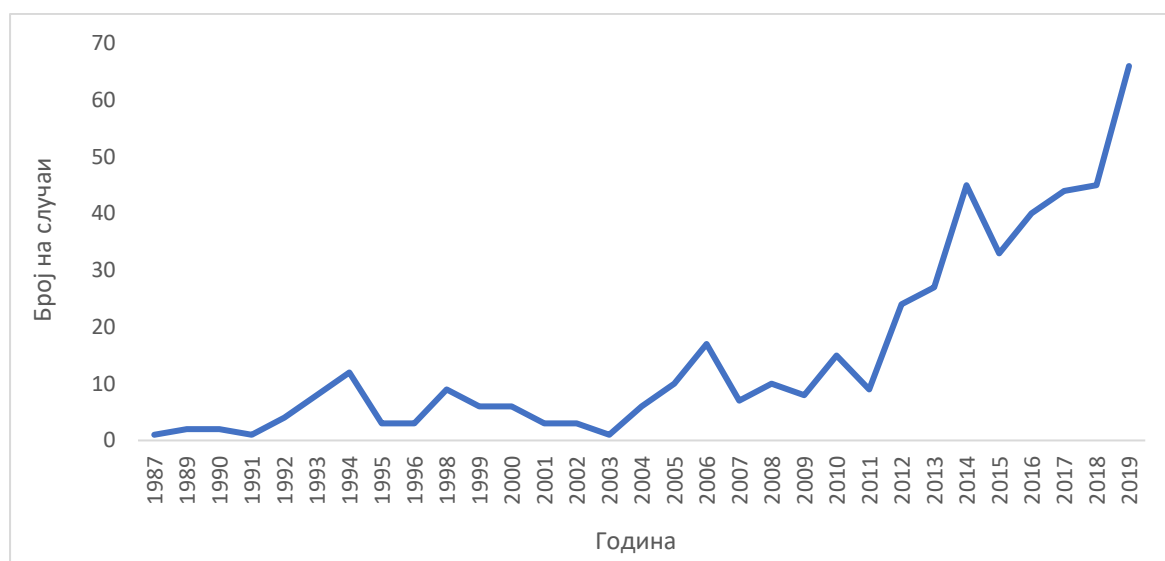
Во земјите со ниска преваленца на ХИВ, геј и другите мажи кои имаат секс со мажи (МСМ) се изложени на повисок ризик од ХИВ, во европскиот регион на СЗО 24% од новооткриените случаи се кај МСМ, а во земјите на ЕУ/ЕЕА МСМ учествуваат со 40% од новите случаи[2].

I. Состојба со ХИВ во Р.С. Македонија

I.1 Кумулативни Податоци

Р.С. Македонија е земја со ниска преваленца на ХИВ, од 1987 до крај на 2019 се регистрирани 469 случаи на ХИВ, но во последните години се бележи нагорен тренд во бројот на нови ХИВ случаи, така што половина (48,6%) од сите случаи се регистрирани во последните пет години (Графикон 1).

Графикон 1. Број на новорегистрирани случаи на годишно ниво, Македонија, 1987-2019

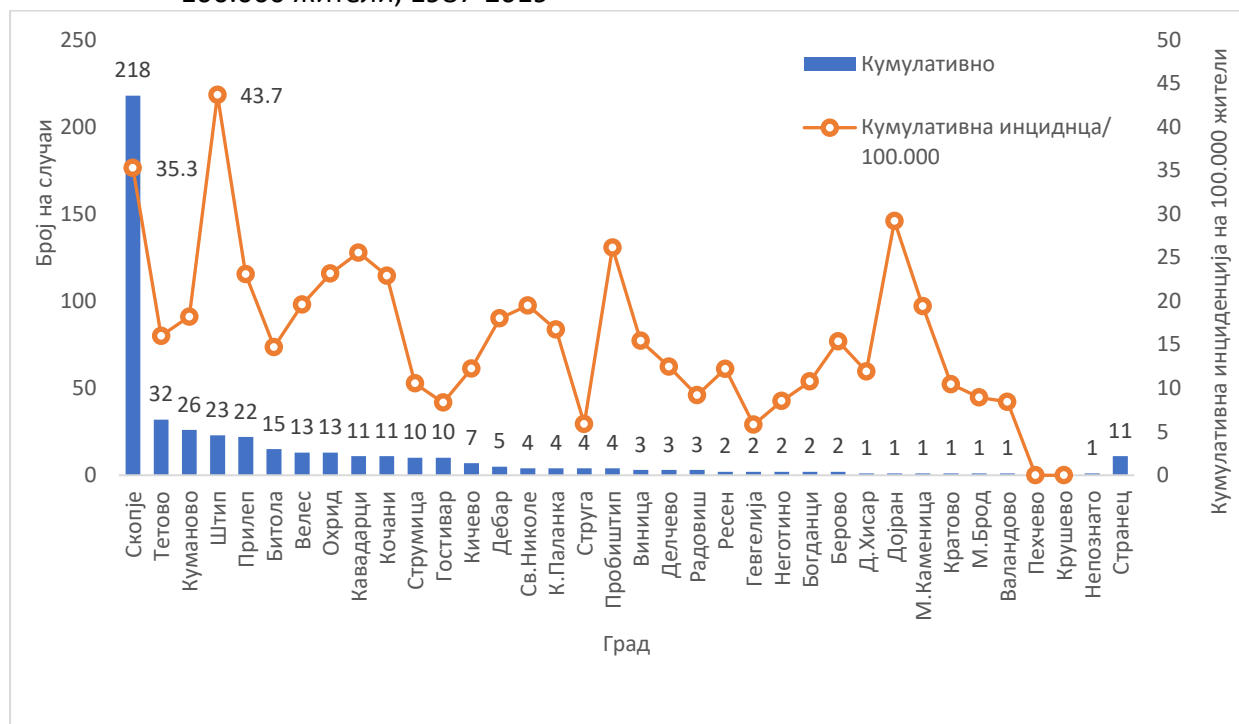
Кумулативно, од регистрираните случаи 413 (88,1%) се од машки пол, а 56 (11,9%) се од женски пол. Високото пропорционално учество на машки лица во бројот на новорегистрирани случаи е тренд во изминатите 15 години (Графикон 2).

Графикон 2. Дистрибуција на случаи на ХИВ по пол во период од 1987-2019

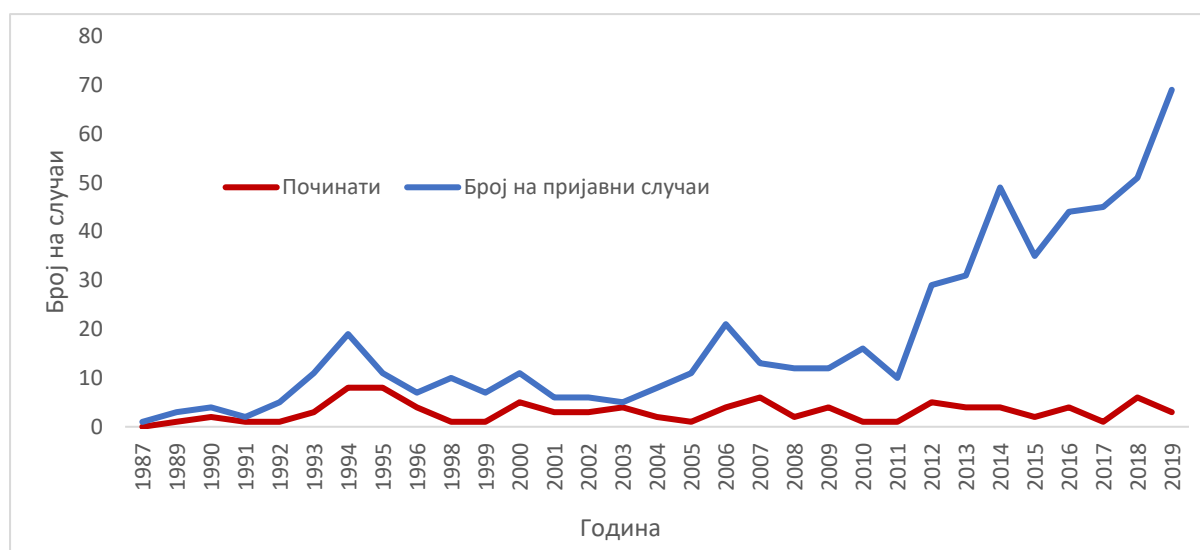

Графикон 4. Дистрибуција на случаи според место на живеење, број и инциденца на 100.000 жители, 1987-2019

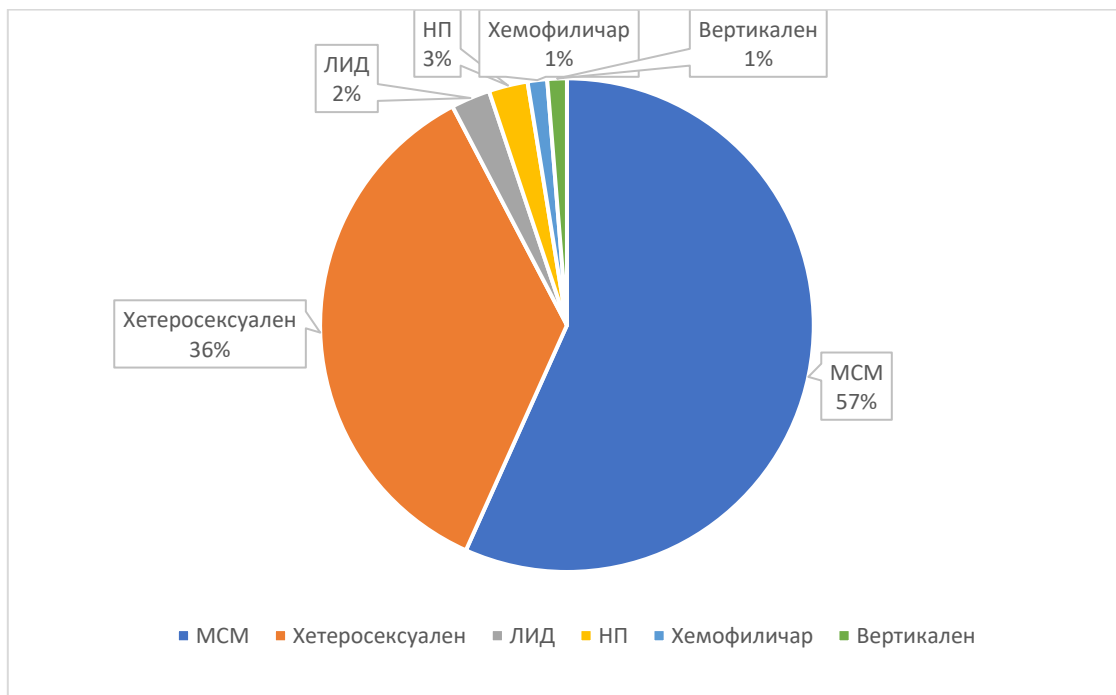
Во периодот од 1987 до 2018 година, вкупно 104 од дијагностицираните лица во Р.С. Македонија починале поради причини поврзани со СИДА, што претставува стапка на смртност од 22,2%. Со воведувањето на антиретровирусната терапија во Македонија, преживувањето на лицата кои живеат со ХИВ е значително подобро, во последните 10 години од 348 регистрирани случаи регистрирани се 30 смртни случаи што претставува стапка на смртност од 8,6% (Графикон 5).

Графикон 5. Дистрибуција на случаи по година на дијагноза и смрт од причини поврзани со ХИВ во Р.С. Македонија период 1987-2019 година

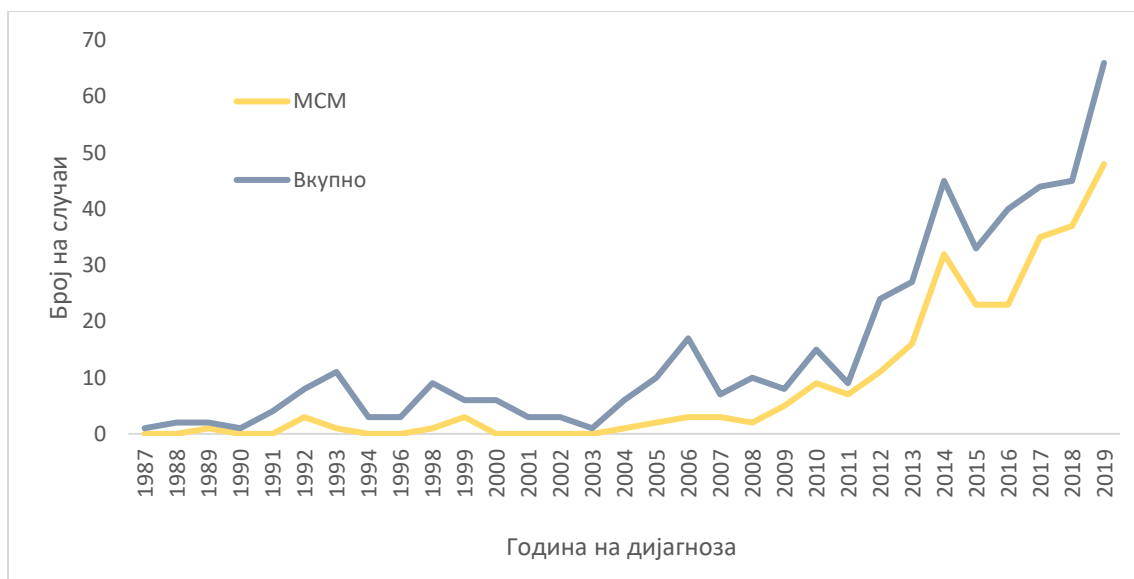
Кумулативно според начинот на трансмисија, најголем број од случаите (266; 57%) се кај мажи кои имале секс со маж, хетеросексуалниот начин на пренос е регистриран кај 167 случаи (36%), лица кои инјектираат дроги учествуваат со 2% (n=12), а по 6 случаи (1%) се регистрирани кај лица со хемофилија (последниот пред 17 години) и вертикален пренос од мајка на дете (Графикон 6).

Графикон 6. Дистрибуција на случаите на ХИВ според начин на трансмисија, 1987-2019

Слично како и во останати земји од европскиот регион [3,4,5], во Македонија геј и другите мажи кои имаат секс со мажи се изложени на поголем ризик од ХИВ инфекција, во последните 5 години 72,8% од регистрираните случаи се кај мажи кои имале секс со мажи (Графикон 7). Последното био-бихевиорално истражување спроведено кај МСМ од Скопје, каде што проценетата преваленца на ХИВ беше 5,4% (95CI 1,8 – 9,0%) оди во прилог на податоците добиени од епидемиолошкиот надзор и на констатацијата дека МСМ во Македонија се изложени на повисок ризик од инфекција со ХИВ.

Графикон 7. Дистрибуција на случаите на ХИВ според начин на трансмисија, 1987-2019

I.2 Состојба со ХИВ во Република Северна Македонија во 2019 година

Во 2019 се регистрирани 66 нови случаи на ХИВ, што претставува инциденца од 3,2 на 100.000 жители. Бројот на случаи во 2019 година е највисок регистриран до сега и зголемен за 47% споредено со 2018 година кога беа регистриран 45 случаи.

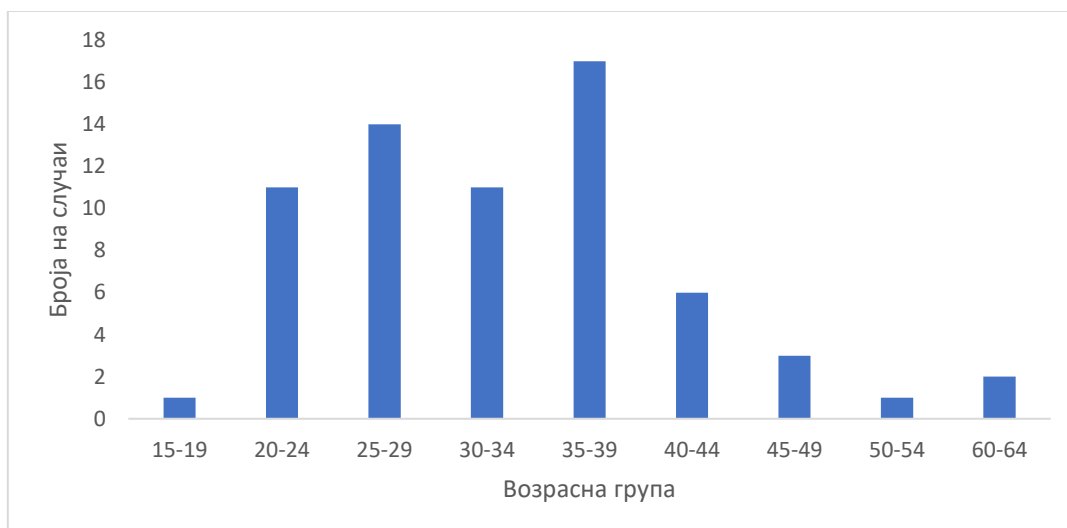
Вкупната инциденца на ХИВ во 2019 година (3,2/100.000) е под просекот за земјите на ЕУ/ЕЕА каде стапката на нови дијагнози во 2018 била 5,6/100.00 [2]

Во 2019 година од регистрираните случаи, 64 или 97% се од машки пол, а за прв пат по две години се регистрирани и две женски лица.

Возраста на случаите регистрирани во 2019 година се движи од 19 до 65 години и не отстапува значително од возрасната дистрибуција на досега пријавените случаи. (Графикон 7).

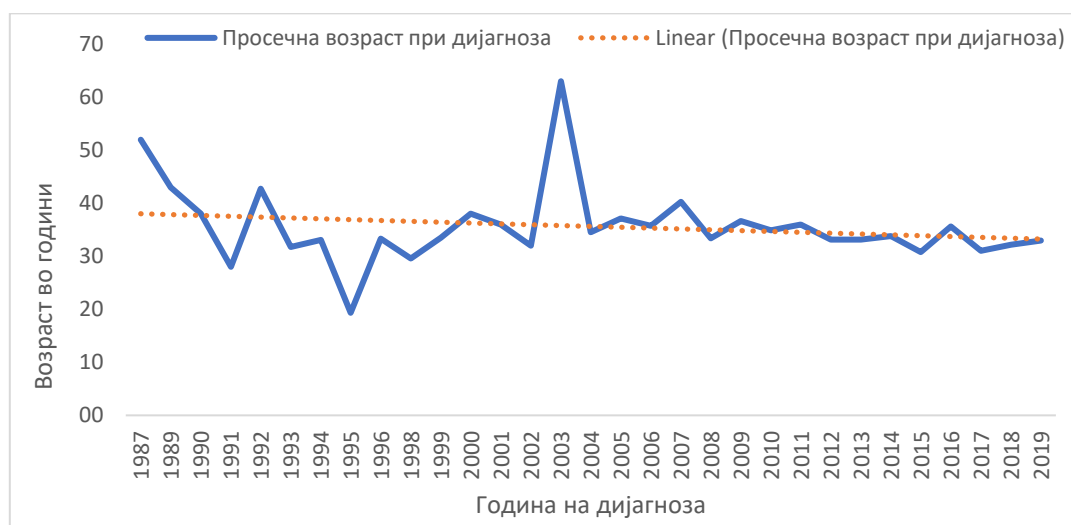

Графикон 7. Дистрибуција според возраст новооткриени случаи на ХИВ во 2019 година

Просечната возраст на случаите во 2019 година е 33 години, а се регистрира благ тренд на намалување на возраста кај ново регистрираните случаи на ХИВ (Графикон 8).

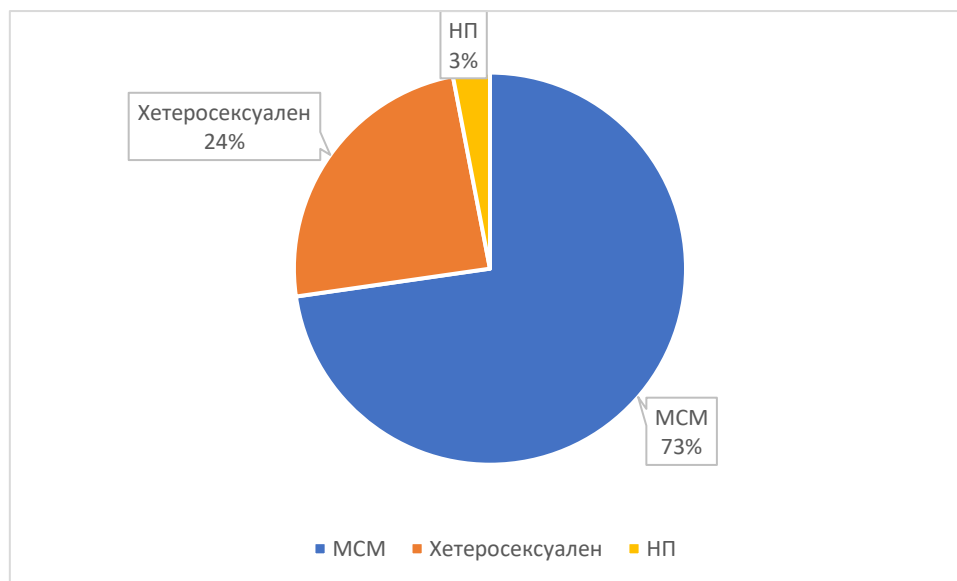
Графикон 8. Просечна возраст на новооткриени случаи на ХИВ , 1987- 2019 година

Според начинот на трансмисија, во 2019 година 73% (n=48) од случаите се мажи кои имале секс со мажи (МСМ), 24% (n=16) од новорегистрираните пријавиле хетеросексуален начин на пренос, а за 2 лица (3%) не се знае начинот на пренос (Графикон 9).

Бројот и пропорцијата на регистрирани случаи кај МСМ во 2019 го следи трендот од претходниот период. Загрижува порастот на преваленцата на ХИВ кај оваа популација, согласно истражувањето кај МСМ во Скопје спроведено во 2018 година, проценетата преваленца е 5,4% (95%CI 1.8-9,0%), што значи дека во Македонија за прв пат се регистрира концентрирана епидемија кај одредена популациона група [6] .

Графикон 9. Дистрибуција на случаите на ХИВ според начин на трансмисија во 2019 г.

Според географската дистрибуција во 2019 година, речиси половина (n=32) се со место на живеење во Скопје, каде инциденцата е 5,2/100.000 жители, во Битола се пријавени 5 случаи (4,9/100.000), по 4 случаи се регистрирани и во Штип, Куманово и Тетово. Останатите 19 случаи се регистрираат како спорадични случаи во 9 града од Македонија. Во 2019 година регистриран е еден случај кај странки државјанин.

Дистрибуцијата на случаите дијагностицирани во 2019 и вкупниот број на случаи по здравствени региони е претставен во Табела 1.

Табела 1. Дистрибуција според ЦЈЗ на новооткриени и вкупен број на случаи на ХИВ, 1987-2019

ЦЈЗ	Број на случаи 2019	Инциденца на 100.000 во 2019	Вкупно	Кумулативна инциденца /100.000
ЦЈЗ Битола	5	2.7	25	13.6
ЦЈЗ Велес	6	2.9	35	16.7
ЦЈЗ Кочани	0	0.0	20	19.1
ЦЈЗ Куманово	5	2.8	31	17.6
ЦЈЗ Охрид	4	2.6	22	14.5
ЦЈЗ Прилеп	2	1.9	23	21.6
ЦЈЗ Скопје	32	5.2	218	35.3
ЦЈЗ Струмица	1	0.9	11	10.3
ЦЈЗ Тетово	6	1.9	42	13.1
ЦЈЗ Штип	4	4.0	30	29.8
Странски државјани	1		11	
Непознато	0		1	
Вкупно	66	3.2	469	22.7

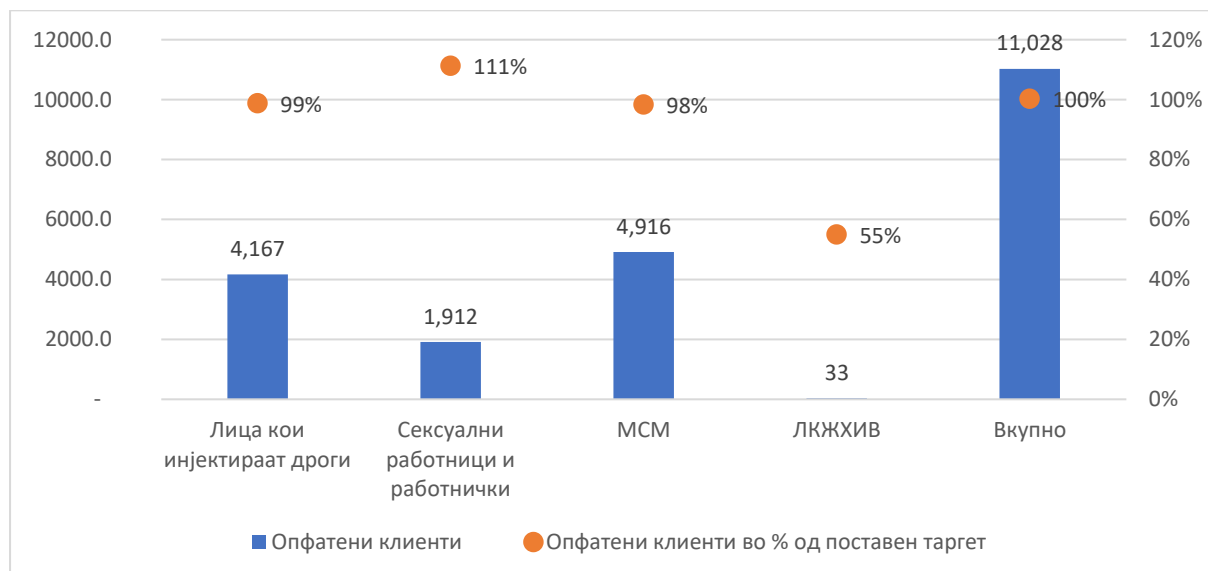
Во 2019 година пријавени се 3 смртни случаи поврзани со СИДА.

II. Постигнати резултати и спроведени активности согласно Програмата за заштита на населението од ХИВ за 2019 година

II.1. Превенција на ХИВ кај клучни популации

Со програмите и активностите за превенција на ХИВ кај клучните популации опфатени се вкупно 11.028 лица припадници на клучните популации, со што е надмината вкупната цел за 2019 година која изнесуваше 10.999 опфатени лица (Графикон 10).

Графикон 10. Опфат на лица од клучни популации со основен пакет за превенција на ХИВ во 2019 година

Вкупно во програмите за превенција на ХИВ кај клучни популации во 2019 година се дистрибуирани:

- 275.478 кондоми
- 99.957 лубриканти
- 442.678 сетови за инјектирање
- 63.068 Информативни материјали

Лица кои инјектираат дроги (ЛИД)

Во 2019 година програмата за превенција на ХИВ и СПИ кај лица кои инјектираат дроги (ЛИД) се спроведуваше од страна на 12 здруженија во 13 градови од републиката: Скопје, Куманово, Велес, Кавадарци, Штип, Струмица, Гевгелија, Прилеп, Битола, Охрид, Струга, Кичево и Гостивар.

Во оваа програма основниот пакет на услуги според кој се бројат опфатените клиенти го сочинуваат: Сет од Игла и Шприц, Кондом, Лубрикант и ИЕК материјал. Исто така се даваат и медицински услуги, социјални услуги, правни, психолошки и други услуги во дневните центри како и на терен. Овие услуги спаѓаат во групата наречени проширен пакет на услуги.

Во периодот од 1 Јануари до 31 Декември 2019 година преку програмата за намалување на штети остварени се:

- Опфатени вкупно **4.167 ЛИД** што претставува **99 %** оствареноста на индикаторот кој што е поставен на **4.220 ЛИД**.
- Опфатени се **443 Нови ЛИД** (вклучени во вкупната бројка) што е **81%** од поставениот таргет од **550 ЛИД**.
- Поделени се вкупно: **728.952** Игли и **442.678** Шприцови што претставува **52%** остварување на таргетот поставен на **849.885** сетови. (напомена: во овој случај бројот на поделени шприцови се споредува со поставениот таргет).
- Поделени се вкупно: **70.451** Кондоми, поточно **220 %** реализација од поставениот таргет на **32.071** Кондоми.
- Поделени се вкупно: **36.049** ИЕК материјали што е **450 %** од таргетот поставен на **8.020** ИЕК материјали.
- Поделени се вкупно: **24.295** Лубриканти што е **220 %** реализација на поставениот таргет од **8.020** Лубриканти.

Клиентите од оваа програма во 2019 година во просек добиле по **175** Игли, **106** Шприцеви, **17** Кондоми, **6** Лубриканти и **9** ИЕК Материјали.

Дополнително како дел од проширениот пакет на услуги членовите на оваа целна популација во периодот на известување ги добиле следните услуги: Вкупно Медицински услуги и информации: **42,865**, Социјални услуги: **17,497**, Правни услуги: **455**, Психолошки услуги: **1,014**, ХИВ Тестирања: **255**, Услуги во дневен Центар: **37,313** и разни други услуги дадени на терен: **5,608**.

Детална табела со остварените резултати по здружение е дадена во Анекс 1 на овој извештај.

Сексуални работници и работнички (CP)

Во програмата наменета за Сексуалните Работници основниот пакет на услуги според кој се бројат опфатените клиенти го сочинуваат: Кондом, Лубрикант и ИЕК материјал. Во имплементација на програмата ангажирани се 6 секундарни приматели, а се имплементира во 8 градови низ нашата држава: Скопје, Струмица, Гевгелија, Битола, Охрид, Струга-теренски, Гостивар и Кичево-теренски (имплементаторот од градот Тетово неодамна е исклучен од програмското работење па така и нивниот учинок не се прикажува во презентираниите бројки). Исто така како дел од проширениот пакет на услуги се даваат и социјални услуги, правни, психилошки и разни други услуги до дневните центри како и на терен.

Во периодот од 1 Јануари до 31 Декември 2019 година преку програмата наменета за превенција на ХИВ помеѓу Сексуалните работници вкупно се остварени следните резултати:

- Опфатени се вкупно **1.912** индивидуални CP, реализација на индикатор од **111 %** од поставениот таргет **1.719** CP.
- Опфатени се вкупно **151** Нови CP, што претставува **117 %** остварување на индикаторот поставен на **129** Нови CP.
- Поделени се вкупно: **159.781** Кондоми, остварување од **103 %** од таргетот поставен на **154.731** Кондоми.
- Поделени се вкупно: **52.496** Лубриканти, реализација од **102 %** од поставениот таргет на **51.577** Лубриканти.
- Поделени се вкупно: **16.119** ИЕК материјали, **78 %** остварување на индикатор од поставениот таргет на **20.631** ИЕК.

Клиентите од оваа програма во 2019 година просечно добиле по **84** Кондоми, **27** Лубриканти и **8** ИЕК Материјали.

Дополнително во рамки на проширениот пакет на услуги наменети за оваа целна популација дадени се вкупно: Социјални услуги: **10,697**, Психолошки услуги: **80**, Правни Услуги:**1**, Услуги во дневен центар: **3,927**, разни услуги на терен : **8,620**, ХИВ Тестирања: **226**.

Детален преглед на спроведените активности по здружение е даден во Анекс 2.

Мажи кои имаат секс со мажи (МСМ)

Програмата за превенција на ХИВ помеѓу МСМ популацијата веќе подолго време се имплементира кај нас а како основен пакет на услуги преку кој се бројат сите опфатени МСМ клиенти е пакетот кој содржи: Кондом, Лубрикант и ИЕК материјал. Како еден од важните елементи во опфатот на МСМ се смета и советувањето кое се дава преку интернет. Услугите наменети за членовите на оваа целна популација моментално се даваат во 5 различни градови низ државата (Скопје преку двата центри, Тетово-теренски, Охрид-теренски, Штип-теренски и Струмица). Во имплементацијата на оваа програма е ангажирана ГО ЕГАЛ од Скопје, но во некои градови во тесна соработка со други граѓански организации. Од проширениот пакет на услуги исто така се нудат и услугите: врсничка едукација, Психолошки услуги, Услуги во дневен центар и др.

Во текот на овој период на известување остварени се следните програмски резултати:

- Вкупно опфатени: **4.916 МСМ** клиенти, реализација од **98 %** на поставениот квартален таргет од вкупно **5.000 МСМ**.
- Опфатени се вкупно **949** Нови МСМ, што е остварување од **119 %** на поставениот таргет од **800 МСМ**.
- Опфатени се вкупно **1.516 МСМ** преку Интернет советување, реализација од **126 %** на таргетот поставен на **1.200 МСМ**.
- Дистрибуирани се вкупно: **44.146** Кондоми, **93 %** реализирање на квартален таргет поставен на **48.000** Кондоми.
- Дистрибуирани се вкупно: **22.366** Лубриканти, **93 %** остварување на квартален таргет поставен на **24.000** Лубриканти.
- Дистрибуирани се вкупно: **10.900** ИЕК материјали што претставува реализација од **91 %** на таргетот поставен на **12.000** ИЕК.

МСМ Клиентите од оваа програма во овој квартал просечно добиле по **9** Кондоми, **5** Лубриканти и **2** ИЕК Материјали.

Дополнително членовите на оваа целна популација ги добиле и следните услуги од проширениот пакет: Врснички едукација: **412**, Психолошки услуги: **453**, Услуги во дневен центар (вклучително и Филмски вечери) **1.447**, ХИВ Тестирања: **81** и др.

Детален преглед на остварените активности е даден во Анекс 3 од овој извештај.

Психосоцијална поддршка и врсничка едукација

Преку програмите за психосоцијална поддршка за лицата кои инјектираат дроги кои ги спроведува ГО Доверба-Скопје се бројат сите опфатени клиенти кои се опфатени со основен пакет на услуги кој содржи: едно од трите елементи на советување (Советување на ЛИД-Терен, Психосоцијално пред-третманско советување на Клиент-ЛИЧНО, учество во Психосоцијалниот клуб) , Кондом и ИЕ материјал.

Во текот на овој период на известување остварени се следните програмски резултати:

- Вкупно опфатени: **391** клиенти, реализација од **130 %** на поставениот квартален таргет од вкупно **300** ЛИД.
- Опфатени се вкупно **154** Нови ЛИД, што е остварување од **154 %** на поставениот таргет од **100** ЛИД.
- Дистрибуирани се вкупно:**23.2045** Кондоми, **115%** реализација на квартален таргет поставен на **20.000** Кондоми.
- Дистрибуирани се вкупно: **6.078** ИЕК материјали што претставува реализација од **203 %** на таргетот поставен на **3.000** ИЕК.
- Клиенти кои го посетиле Психо-социјалниот клуб: **159** претставува реализација од **106 %** на таргет од **150** клиенти.

Клиентите од оваа програма во овој квартал просечно добиле по **59** Кондоми и **16** ИЕК Материјали. Дополнително, **126** посети во креативните работилници, **114** посети во групите за Само-помош и др.

Програма за психо-социјална поддршка на Лица кои Живеат со ХИВ (ЛЖХИВ)

Програмата за психосоцијална поддршка на ЛЖХИВ имплементирана од ГО Заедно Посилни-Скопје, како основен пакет на услуги преку кој се бројат сите опфатени ЛЖХИВ е пакетот кој содржи: врсничко советување , кондом , лубрикант и ИЕ материјал. Но, вредно е да се спомне дека главниот елемент според кој клиентите од оваа целна популација се сметаат како опфатени е врсничкото советување. Исто така важно е да се истакне и тесната соработка со советувашиштето во рамките на Клиниката за Инфективни Болести каде што членовите на оваа целна популација вклучително и нивните членови на семејства, партнери, блиски и слично добиваат разни услуги освен услугите за психосоцијалната поддршка.

Во текот на овој период на известување остварени се следните програмски резултати:

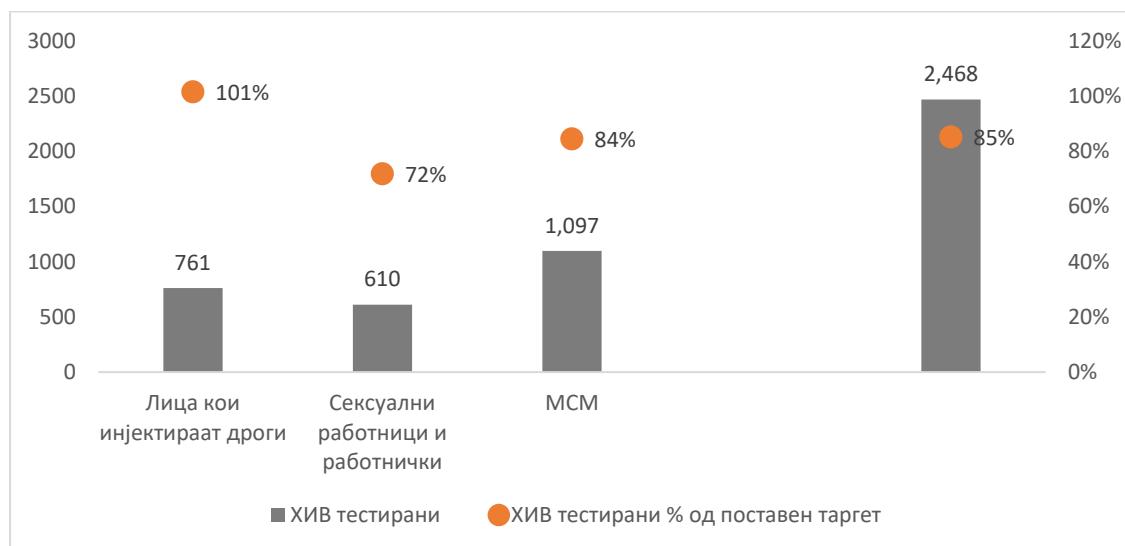
- Вкупно опфатени ЛЖХИВ: 33 ЛЖХИВ со врсничко советување,
- Нови опфатени ЛЖХИВ: 20 ЛЖХИВ
- Поделени вкупно: 1100 Кондоми и 800 Лубриканти.
- Опфатени 51 клиент преку услугите за ХИВ тестирање во текот на периодот за известувања.
- Поделени се и околу 600 примероци Информативен Едукативен материјал.

Програма за ХИВ тестирање кај клучни популации

Во 2019 година програмата за доброволно и доверливо ХИВ тестирање кај лицата од клучните популации се проведува на терен и во рамките на здруженијата, преку соработка на Институтот за јавно здравје, Центрите за јавно здравје и здруженијата кои работата со овие популации. Во 2019 со ХИВ тестирање се опфатени се 2.468 лица од клучните популации (Графикон 11) и тоа:

- 761 ЛИД   101% од годишната цел
- 610 СР   72% од годишната цел
- 1.097 МСМ   85% од годишната цел

Графикон 11. Опфат на лица од клучни популации со ХИВ тестирање и советување во 2019 г.

Покрај ХИВ тестирањето, како дел од услугите за превенција на други СПИ извршени се тестирања и советувања за СПИ за:

- 116 ЛИД   (145% од таргетот за 2019)
- 569 СР   (97% од таргетот за 2019)
- 90 МСМ   (56% од таргетот за 2019)
- 1.126 млади лица   (245% од таргетот за 2019)

II.2. Активности за ХИВ тестирање и едукација кај општа популација

АКТИВНОСТИ НА ИЈЗ ИНСТИТУТ ЗА ЈАВНО ЗДРАВЈЕ НА РЕПУБЛИКА СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА

Институтот за јавно здравје на Р. С. Македонија согласно Програмата за заштита на населението од ХИВ во Република Северна Македонија во 2019 година и препораките на СЗО за спроведување на активности за превенција на ширење на ХИВ/СИДА, континуирано ја следеше состојбата со движењето на ХИВ/СИДА во Република С. Македонија и во светски рамки.

Активноста на Институтот за Јавно Здравје се огледаше во организирање, координирање и директно учество во спроведување на активностите предвидени со Програмата и пружање на стручно - методолошка помош на епидемиолошката служба на територијата на Р. С. Македонија, преку давање на стручни упатства и толкување на препораките на СЗО. Исто така, континуирано вршеше стручен и епидемиолошки надзор во здравствените установи во државата.

Мерките и активностите предвидени со Програмата во 2019 година интензивно и континуирано се спроведуваа во текот на целата година и тоа особено во поглед на:

- Изготвување на Годишен Извештај за спроведување на Програмата за заштита на населението од ХИВ/СИДА за 2018 година.
- Изготвување на Предлог Програма за заштита на населението од Синдромот на стекнат недостаток на имунитет за 2020 година;
- Изготвување на Информација од страна на Институтот за Јавно Здравје за одржување на здравствено воспитни предавања на теренот, движење на ХИВ/СИДА во Светски рамки, по повод 1-ви Декември светски ден на борба против СИДА – та во 2019 година;
- Во текот на 2019 година одржувани се постојани контакти со јавните гласила и медиуми, дадени интервјуа и водени разговори со новинари од јавните гласила, а по повод одбележувањето на 1-ви Декември светскиот ден на борба против СИДА-та, како и континуирано запознавање на пошироката јавност со состојбата со ова заболување во светот и нашата земја.
- Во склоп на спроведување на основните начела на Програмата, спроведувана е континуирана кореспонденција со ЦЈЗ, дадени се појаснувања на епидемиолошката служба на теренот во врска со спроведувањето на Програмата, бројот на регистрирани случаи на ХИВ/СИДА и истите презентирани се по повод 1 ви Декември.
- Во текот на годината, дадени се одговори испратени преку веб страната на ИЈЗ на 8 лица во врска со превенција на ширењето на ХИВ/СИДА;

- Воспоставените контакти со Канцеларијата на СЗО во Скопје, продолжија и во 2019 година, со размена на информации, пополнување на прашалник за движењето на сексуално преносливите заболувања во Р. С. Македонија и ХИВ/СИДА и новини во светските искуства поврзани со лекување и епидемиолошки надзор над ХИВ.
- Во 2019 година продолжија контактите со Европскиот Центар за епидемиолошки мониторинг на СИДА (ECDC) во Стокхолм, Шведска. Кореспонденцијата со нив се одвиваше континуирано, при што е доставен Годишен извештај за 2018 г. за состојбата со бројот на лицата кои живеат со ХИВ/СИДА во Р.С. Македонија, во вид на шифрирана документација и евиденција за состојбата со ова заболување во периодот 1987 - 2019 година.
- Анализирани и евалуирани се пристигнатите материјали од СЗО и Европскиот центар за епидемиолошки мониторинг за СИДА (ECDC), за движењето на ХИВ/СИДА во светот, околните држави, како и мерките и активностите кои се превземаат на светско ниво за нејзино понатамошно следење.
- Во текот на 2019 година во лабораторијата за вирусологија при ИЈЗ извршени се вкупно 1784 тестирања за ХИВ.

II. 3. Центри за јавно здравје

Центри за јавно здравје се вклучени во програмата преку спроведување на бесплатно и доверливо ХИВ-тестирање и советување за брз скрининг кај општа популација, услуги за дијагностика и третман на сексуално преносливи инфекции, услуги за советување за сексуално и репродуктивно здравје, едукација за заштита од ХИВ и други крвни и сексуално преносливи инфекции, како и дистрибуција на едукативни материјали.

Во тек на 2019 опфатени се 888 лица со доброволно и доверливо тестирање за ХИВ што е реализација од 88,8%, а одржани се 190 едукативни сесии во училишта и колективи за начини на превенција на ХИВ и СПИ што е 271% од предвидениот таргет за 2019.

Тестови за дијагноза на ХИВ изработени во 2019 година
во Здравствени установи во Р. С. Македонија

<i>ХИВ тестови изработени во 2019 година во Здравствени Установи во Р.С. Македонија</i>	<i>ВКУПНО</i>
ЦЈЗ Битола	80
ЦЈЗ Куманово	788
ЦЈЗ Скопје	240
ЦЈЗ Тетово	35
ЦЈЗ Штип	34
ЦЈЗ Охрид	80
ЦЈЗ Кочани	186
ЦЈЗ Прилеп	42
ЦЈЗ Струмица	100
ЦЈЗ Велес	100
Институт за Јавно здравје на Р. С. Македонија	1784
Клиника за Инфективни заболувања и фебрилни состојби	4344
Градска Општа Болница “8 Септември” - Скопје	9175
КБ Ацибадем Систина – Скопје	8842
Институт за Клиничка биохемија при Мед. Факултет	2991
Дијагностика Фармахем – Скопје	27
Неуромедика – Скопје	228
Дијагностички центар - Скопје	5
СИНЛАБ (SYNLAB)- Скопје	1721
РЕМЕДИКА - Скопје	4534
“Болница Плодност” - Битола	1033
СПЕЦИЈАЛНА БОЛНИЦА ЗА ДИЈАЛИЗА “ДИАМЕД” - СКОПЈЕ	1390
“SANTE PLUS HOSPITALS” - СКОПЈЕ	369
ВКУПНО	38.128

II.3 Стадиум на дијагноза, третман и грижа за лица кои живеат со ХИВ во 2019

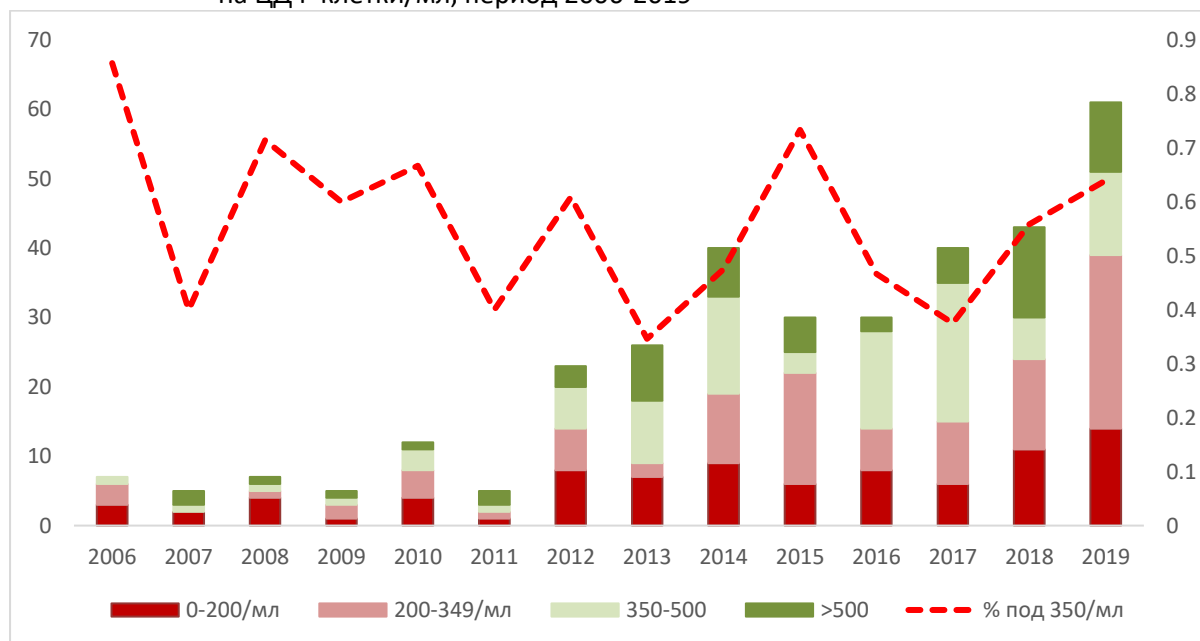
Стадиум на инфекцијата со ХИВ во момент кога за прв пат е поставена дијагноза

Од добиените податоци од Клиниката за инфективни болести и фебрилни состојби, во 2019 година медијаната вредност на ЦД4 клетки при дијагнозата на пациентите била 303 ЦД4 клетки/мл (во опсег од 8 – 1298 ЦД4/мл). Медијаната вредност на ЦД4 клетките во 2019 година е речиси идентична со 2018 година (308 ЦД4клетки/мл), но за 17,5% пониска во однос на 2017 кога истата изнесуваше 401 ЦД4 клетки/ мл, а е пониска и од просекот за последните 5 години кој изнесува 337 ЦД4 клетки/мл.

Дополнително, кај 2 третини (n=33) од случаите во 2019 година дијагнозата била задоцнета, односно со број на ЦД4 клетки помал од 350/мл, а една шестина од случаите (n=11) во моментот на дијагнозата биле во напредна фаза на инфекцијата со број на ЦД4 клетки помал од 200/мл (Графикон 12).

Ова укажува на задоцнето дијагностицирање кај лицата кои живеат со ХИВ, а кај 4 случаи во 2019 година дијагнозата е поставена кога лицата имале манифестни симптоми на заболување.

Графикон 12. Дистрибуција на дијагностицираните случаи на ХИВ во Македонија според број на ЦД4 клетки/мл, период 2006-2019

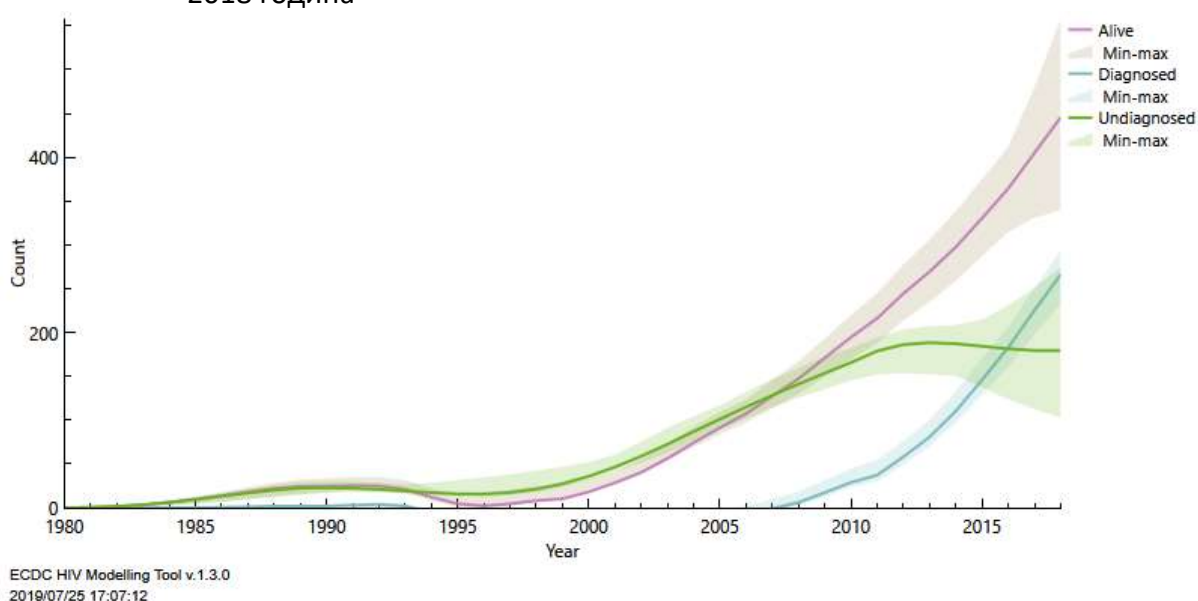

Каскада на грижата за ХИВ

Во склоп на активностите за постигнување на глобалната цел на УНАИДС “90-90-90”, во Македонија се спроведуваат истражувања за одредување на постигнатите резултатите за оваа цел.

Според моделот со користење на алатката на ЕЦДЦ, доколку се одземат досега починатите и иселени лица, проценето е дека до крајот на 2018 година во Р.С. Македонија има 404 (95% CI = 298-516) кои живеат со ХИВ (Графикон 13).

Графикон 13. Процент вкупен број на лица кои живеат со ХИВ во Р. С. Македонија - 2018 година

Од нив до 2018 година, ако се одземат смртните случаи и иселени дијагностицирани биле 263 или 66,1% од проценетиот број на ЛКЖХИВ. Од дијагностицираните лица, 87,8% (231) се поставени на АРТ, додека од лицата кои се на АРТ кај 84,4% е постигната супресија на вирусот (Табела 3). Ваквиот резултат говори во прилог на добрата грижа и успешен третман за дијагностицираните пациентите, но и потребата за зголемување на бројот на тестирања за ХИВ. Потребно е дополнително да се разгледа намалениот број на лица со постигната вирусна супресија споредено со 2017 година

Табела 5. Национален континуум на грижата за ХИВ во Северна Македонија во 2018 година¹

Параметри	Вкупно кои живеат со ХИВ	Дијагностицирани кои живеат со ХИВ	Живеат со ХИВ на АРТ	Живеат со ХИВ и вирусна супресија
Број	404	263	231	195
Пропорција од претходен стадиум	100%	65,1%	87,8%	84,4%
Пропорција од вкупно лица кои живеат со ХИВ	100%	65,1%	57,2%	48.3%

¹претставена во апсолутни бројки, процент од претходниот стадиум и процент од вкупниот број на лица кои живеат со ХИВ

Податоците од епидемиолошкиот надзор и спроведената студија за каскадата на грижата за ХИВ укажуваат дека во Македонија сеуште е актуелен проблемот со задоцнета дијагноза.

Заклучоци

Епидемиолошките податоци укажуваат на тренд на покачување во бројот на ново-дијагностицирани случаи со ХИВ, бројот во 2019 година е највисок во изминатиот период.

Загрижува фактот дека дури 2/3 од случаите во 2019 година се со задоцнета дијагноза, што го зголемува ризикот за понатамошно ширење на инфекцијата.

Дополнителен ризик претставува и податокот дека 35% (n=141) од лицата кои живеат со ХИВ не го знаат својот ХИВ статус.

Иако предвидените цели со годишната програма за заштита на населението од ХИВ во 2019 година во најголем број се со добра реализација, податокот за бројот на направени ХИВ тестирање укажува на потреба од дополнителни мерки за зголемување на бројот на тествани лица. Подобрување на ХИВ тестирањето особено се однесува на МСМ каде што се регистрира концентрирана епидемија на ХИВ .

Потребата од интензивирање на активностите за ХИВ тестирање е очигледна и ако се има во предвид бројноста на популацијата на МСМ која е проценета на 11.054 лица во 2018 во Македонија [6]. Ако се има во предвид проценетиот број на МСМ, тогаш минатата година со активноста за ХИВ тестирање биле опфатени само 14,6% од популацијата на МСМ. Доколку како основа се земат податоците од гореспоменатото истражување кај МСМ во 2018 година тогаш опфатот со ХИВ тестирање кај оваа популација е сеуште на ниско ниво од 28,8% (95% CI 21.4 – 36.2%).

Од горе изнесеното произлегува дека е неопходна итна ревизија на постоечкиот модел на нудење сервиси за тестирање за ХИВ во земјата, со фокусиран пристап кон популацијата на МСМ.

Препораки

Имајќи ја во предвид епидемиолошката ситуација во земјата и препораките на УНАИДС за квартално тестирање за припадниците на МСМ, потребно е да се зголеми бројот на МСМ кои редовно се тестираат за ХИВ преку спроведување на целни кампањи и активности спроведени од граѓански здруженија.

Согласно препораките на СЗО за демедикализација на ХИВ тестирањето, потребна е ревизија на Националниот протокол за ХИВ тестирање, со цел да се поедностави процедурата за ДСТ, а со тоа да се зголеми достапноста и бројот на тестирани лица. Ревидираниот протокол треба да овозможи:

- Воведување на тестирање за ХИВ во дневните центри на здруженијата на граѓани кои се вклучени во Програмата за заштита на населението од ХИВ. При тоа тестирањето да биде достапно секој ден во работните часови на центарот и без присуство на лаборант/медицинско лице.
- Потребно е да се воведат можност за само-тестирање за ХИВ преку развивање на посебен протокол/упатства за таа намена.

Бидејќи кај нас сè уште не е достапна пред и пост експозициска профилакса за ХИВ, потребно е да се развие протокол/план кој би овозможил постепено воведување на овој начин на профилакса за клучни популации, и професионално експонирани лица.

Особено е важно да се спроведуваат студии на пресек, за знаења ставови и утврдување на преваленца на ХИВ и СПИ на секои 2 години, со цел да се процени ефикасноста на спроведените мерки и активности.

Изготвиле:

Др. Владимир Микиќ

Др. Драган Кочински

Газменд Исмани

Одобрил:

Прим. Др. Жарко Караџовски

Референци:

- 1 UNAIDS DATA 2018; Joint United Nations Programme on HIV/AIDS (UNAIDS), достапно на [линк](#)
- 2 European Centre for Disease Prevention and Control/WHO Regional Office for Europe. HIV/AIDS surveillance in Europe 2019 – 2018 data. Stockholm: ECDC; 2017. ECDC Paper ISBN 978-92-9498-285-8; WHO ISBN 978-92-8905-377-8 достапно на: [линк](#)
- 3 Elevated risk for HIV infection among men who have sex with men in low- and middle-income countries 2000-2006: a systematic review. Baral S, Sifakis F, Cleghorn F, Beyrer C PLoS Med. 2007 Dec; 4(12):e339.
- 4 D1: Review of HIV and sexually transmitted infections among men who have sex with men (MSM) in Europe Work Package 1, ESTICOM Project (European Surveys and Training to Improve MSM Community Health), Robert Koch institute 2017, available at
- 5 The expanding epidemics of HIV type 1 among men who have sex with men in low- and middle-income countries: diversity and consistency. Beyrer C, Baral SD, Walker D, Wirtz AL, Johns B, Sifakis F Epidemiol Rev. 2010; 32():137-51
- 6 ИЗВЕШТАЈ од биобихевиоралното истражување и процена на бројноста на популацијата на мажи кои имаат секс со мажи во Скопје, Македонија: Микиќ В. Кузмановска Г. Кочински Д., Бошевска Г., Османи Д., Столеска Илиоска Р., Јорданов З., Сених, А., Мемети Ш. Институт за јавно здравје на Република Македонија, 2018. ISBN 978-608-235-053-0; COBISS.MK-ID 109184266

Анекс 1. Опфатени клиенти и дистрибуирани материјали во програмата за превенција на ХИВ кај ЛИД во 2019 година

Годишно програмско остварување за 2019 година- ЛИД програма																							
Секундарни Приматели	НОВИ опфатени клиенти				ВКУПНО опфатени поединечни клиенти				Дистрибуирани сетови (Игла+Шприц)				Дистрибуирани Кондоми			Дистрибуирани Лубриканти			Дистрибуирани ИЕК материјали				
	Годишен Таргет	Остварено НОВИ				Годишен Таргет	Остварено ПОЕДИНЕЧНИ				Годишен Таргет	Дистрибуирани "Сетови"			Годишен Таргет	Дистрибуирани Кондоми		Годишен Таргет	Дистрибуирани Лубриканти		Годишен Таргет	Дистрибуирани ИЕК материјали	
		Машки	Женски	Вкупно	%		Машки	Женски	Вкупно	%		Поделени Игли	Поделени Шприцови	%		Поделени кондоми	%		Поделени Лубриканти	%		Поделени ИЕК Материјали	%
НВО ИЗБОР - Гевгелија	30	23	5	28	93%	256	195	33	228	89%	51,527	24,245	23,063	45%	1,994	2,868	144%	486	2,155	443%	486	1,986	409%
НВО ИЗБОР - Струмица	56	36	12	48	86%	656	420	112	532	81%	132,177	71,943	71,934	54%	4,988	7,850	157%	1,247	5,822	467%	1,247	6,565	526%
НВО Опција - Охрид	48	38	12	50	104%	472	415	62	477	101%	95,111	89,017	80,657	85%	3,589	4,391	122%	897	2,130	237%	897	2,260	252%
НВО ХЕЛП - Гостивар	48	22	21	43	90%	504	400	242	639	127%	101,424	37,150	37,150	37%	3,827	4,252	111%	957	1,262	132%	957	1,257	131%
НВО ХОПС - Скопје	160	88	11	99	62%	624	575	79	627	100%	125,660	308,217	92,921	74%	4,742	17,801	375%	1,185	772	65%	1,185	14,186	1197%
НВО ПУЛС - Куманово	56	37	8	45	80%	377	296	62	358	95%	75,966	78,108	48,488	64%	2,867	10,469	365%	717	12	2%	717	2,559	357%
НВО Младински Клуб - Штип	20	13	3	16	80%	179	161	26	187	104%	36,048	24,932	21,714	60%	1,360	1,496	110%	340	6	2%	340	1,214	357%
НВО ЗОНА - Кавадарци	16	7	11	18	113%	170	121	38	159	94%	34,215	13,573	11,980	35%	1,291	2,595	201%	323	2,001	620%	323	998	309%
НВО ВИА-ВИТА - Битола	60	51	4	55	92%	338	284	51	335	99%	68,023	21,666	21,661	32%	2,567	6,214	242%	642	4,721	735%	642	1,877	292%
НВО ЦК - Прилеп	20	12	1	13	65%	231	221	22	243	105%	46,435	24,709	10,875	23%	1,752	4,733	270%	438	989	226%	438	807	184%
НВО ЦК - Велес	20	16	0	16	80%	219	191	17	208	95%	44,195	27,181	14,024	32%	1,668	6,539	392%	417	3,890	933%	417	1,743	418%
НВО ЦК - Кичево	16	12	0	12	75%	194	167	7	174	90%	39,104	8,211	8,211	21%	1,426	1,333	93%	369	535	145%	369	597	162%
Остварено заклучно со 31.12.2019	550	355	88	443	81%	4,220	3,446	751	4,167	99%	849,885	728,952	442,678	52%	32,071	70,541	220%	8,018	24,295	303%	8,018	36,049	450%

Анекс 2. Опфатени клиенти и дистрибуирани материјали во програмата за превенција на ХИВ кај СР во 2019 година

СР програма 2019- период 1 Јануари-31 Декември 2019																			
Секундарни приматели	Нови опфатени клиенти					Вкупно опфатени поединечни клиенти					Дистрибуирани Лубриканти			Дистрибуирани Кондоми			Дистрибуирани ИЕК материјали		
	Годишен Таргет	Опфатени НОВИ				Годишен Таргет	Опфатено Вкупно ПОЕДИНЕЧНИ				Годишен Таргет	Дистрибуирани ЛУБРИКАНТИ		Годишен Таргет	Дистрибуирани КОНДОМИ		Годишен Таргет	Дистрибуирани ИЕК Материјали	
		Машки	Женски	Вкупно	%		Машки	Женски	Вкупно	%		Лубриканти	%		Кондоми	%		ИЕК Материјали	%
НВО ИЗБОР - Гевгелија	20	0	18	18	90%	115	0	125	125	109%	3,436	3,368	98%	10,309	10,251	99%	1,375	1,370	100%
НВО ИЗБОР - Струмица	30	3	34	37	123%	437	129	376	505	116%	13,959	17,419	125%	41,876	33,411	80%	5,583	5,494	98%
НВО Опција - Охрид	12	0	15	15	125%	234	11	243	251	107%	7,025	6,661	95%	21,075	16,164	77%	2,810	2,227	79%
НВО ХЕЛП Гостивар	15	5	22	27	180%	350	158	449	607	173%	13,411	1,174	9%	40,234	32,073	80%	5,364	1,192	22%
НВО ХОПС - Скопје	22	11	25	36	164%	334	38	173	210	63%	7,116	12,210	172%	21,348	43,518	204%	2,846	3,533	124%
НВО Стар-Стар	12	4	4	8	67%	120	19	59	78	65%	2,737	2,173	79%	8,211	11,309	138%	1,095	839	77%
НВО ВИА-ВИТА - Битола	18	0	10	10	56%	130	8	128	136	105%	3,893	9,491	244%	11,678	13,055	112%	1,557	1,464	94%
Вкупно:	129	23	128	151	117%	1,719	363	1,553	1,912	111%	51,577	52,496	102%	154,731	159,781	103%	20,631	16,119	78%

Анекс 3. Опфатени клиенти и дистрибуирани материјали во програмата за превенција на ХИВ кај МСМ во 2019 година

МСМ програма Вкупно за цела 2019 година																					
Секундарен Примател	Годишен Таргет 2019	Опфатени НОВИ клиенти		Годишен Таргет 2019	Опфатени ПОЕДИНЕЧНИ И клиенти		Годишен Таргет 2019	Број на МСМ опфатени со интернет советодавни и активности за препраќање		Годишен Таргет 2019	Поделено Лубриканти		Годишен Таргет 2019	Поделено Кондоми		Годишен Таргет 2019	Поделено ИЕК материјали		Поделено Материјали по клиент		
		НОВИ	%		ПОЕДИНЕЧНИ	%		Опфатени клиенти ИНТЕРНЕТ	%		ЛУБРИКАНТИ	%		КОНДОМИ	%		ИЕК Материјали	%	Поделено Лубриканти по клиент	Поделено Кондоми по клиент	Поделено ИЕК по клиент
НВО ЕГАЛ Скопје																					
МСМ програма Вкупно за цела 2019 година	800	949	119%	5000	4916	98%	1200	1516	126%	24000	22366	93%	48000	44461	93%	12000	10900	91%	5	9	2